

GLOBALLASHUV VA MILLIY MADANIYATNING JAMIYATGA TA'SIRI

**O'zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar
universiteti Axborot xizmati va jamoatchilik bilan aloqalar
yo'nalishi 5-bosqich talabalari**

Abduraxmanova Sevinch, Charos Fayziy

Anotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada globallashuvning jamiyatdagi o'рни, kelib chiqish tarixi, milliy madaniyat va globallashuvning jamiyatga ta'siri tahlil qilinadi. Har bir davlatning iqtisodiy rivojlanishi, ekologik barqarorlikka erishishida milliy madaniyat va globallashuvning sinergiyasi, ularning jamiyatga ta'sir ko'rsatayotgan salbiy va ijobiy omillari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Transmilliylashtirish, mintaqaviylashtirish, antiglobalistlar, global mehnat taqsimoti, jiddiy xalqaro savdo.

Annotation: This scientific article analyzes the role of globalization in society, the history of origin, national culture and the influence of globalization on society. The synergy of national culture and globalization, as well as their negative and positive impact on society are discussed in the economic development of each state, achieving environmental stability.

Keywords: Transnationalization, regionalization, anti-globalists, global division of labor, serious international trade.

Аннотация: В данной научной статье анализируется роль глобализации в обществе, история возникновения, национальная культура и влияние глобализации на общество. Синергия национальной культуры и глобализации, а также их негативное и положительное влияние на общество обсуждаются в

экономическом развитии каждого государства, достижении экологической стабильности.

Ключевые слова: Транснационализация, регионализация, антиглобалисты, глобальное разделение труда, серьезная международная торговля.

Globalashuv – xalqaro mehnat taqsimoti, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar tizimi orqali bir-biri bilan bogʻlangan milliy iqtisodiyotlar majmui sifatida tushuniladigan, jahon iqtisodiyoti tarkibini oʻzgartirish jarayonlarining oʻziga xos xususiyatlaridan biridir. Transmilliylashtirish va mintaqaviylashtirish asosida iqtisodiyotning chambarchas bogʻliqligi hisoblanadi. Shu asosida yagona jahon tarmogʻi, bozor iqtisodiyoti, geoiqtisodiy ot va uning infratuzilmalari shakllanmoqda, koʻp asrlar davomida xalqaro munosabatlarning asosiy xarakteri boʻlib kelgan davlat suvereniteti taʼsirining pasayishi sodir boʻlmoqda. Globalashuv jarayoni bu davlat tomonidan shakllantirilgan bozor tizimlari evolyutsiyasining natijasidir.

Buning asosiy natijasi – global mehnat taqsimoti, kapital, mehnat, ishlab chiqarish resurslarining dunyoviy miqyosdagi migratsiyasi (shuningdek, qoida tariqasida, konsentratsiya), qonunchilikni, iqtisodiy va texnologik jarayonlarni standartlashtirish, shuningdek, turli mamlakatlar madaniyati bir-biriga yaqinlashishi hamda birlashishidir. Globalashuv tizimli xususiyatga ega, yaʼni jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi obyektiv jarayondir. Globalashuv natijasida dunyo oʻzining barcha subyektlari bilan bogʻlanib, tobe boʻlib bormoqda. Bir guruh davlatlar uchun umumiy boʻlgan muammolar sonining koʻpayishi va birlashtiruvchi subyektlarning soni va turlarining kengayishi mavjud.

Globalashuvning kelib chiqishi haqidagi qarashlar doimo munozarali boʻlib kelgan. Tarixchilar bu jarayonni kapitalizmning rivojlanish bosqichlaridan biri deb

hisoblaydilar. Iqtisodchilar bu jarayonni moliya bozorlarining transmilliylashuvidan ekanligini ta'kidlab kelishmoqda. Siyosatshunoslar demokratik tashkilotlarning keng tarqalishiga urg'u berishadi. Madaniyatshunoslar globallashuvning namoyon bo'lishini madaniyatning g'arbiylashuvi, jumladan, Amerika iqtisodiy ekspansiyasi bilan bog'lashadi. Globallashuv jarayonlarini tushuntirishda axborot texnologiyalari yondashuvlari mavjud. Siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy globallashuv bir-biridan farq qiladi. Mintaqaviylashtirish globallashuv subyekti bo'lib, texnologik va iqtisodiy rivojlanishning jahon qutblarini shakllantirishda kuchli kumulyativ samara beradi.

Shu bilan birga, „globallashuv“ so'zining kelib chiqishi ham yetakchi rolni ma'lum tarixiy bosqichlarda sodir bo'lgan xalqaro savdoning jadal o'sishiga ishora qilishini ko'rsatadi. Dastlab „jiddiy xalqaro savdo“ degan ma'noni anglatgan „globallashuv“ so'zini birinchi marta 1850-yillarning oxirida Karl Maks Fridrix Engelsga yozgan maktublaridan birida ishlatgan. U shunday deb yozgan edi: „Endi jahon bozori haqiqatan ham mavjud. Kaliforniya va Yaponiyaning jahon bozoriga chiqishi bilan globallashuv amalga oshdi“. Globallashuv jarayonlarida xalqaro savdoning xuddi shunday yetakchi roli, Marks davrida boshlangan oldingi globallashuv 1930-yillarda barcha rivojlangan davlatlar qattiq proteksionizm siyosatiga o'tgandan so'ng yakunlanganidan dalolat beradi..

Globallashuv nafaqat antiglobalistlar va ba'zi siyosatchilar (masalan, Ugo Chaves) tomonidan, balki bir qator iqtisodchilar va olimlar tomonidan ham tanqid qilinadi. Masalan, taniqli iqtisodchi Jozef Stiglits globallashuvning bir qator hozirgi tendensiyalarini keskin tanqid qiluvchi bir qancha kitoblar yozgan. Stiglits sanoatni vayron qilishini, ishsizlik, qashshoqlikning o'sishiga hissa qo'shishini, ilmiy-texnika taraqqiyotiga to'sqinlik qilishini va sayyoramizdagi ekologik halokatni kuchaytirayotganini ko'plab dalillar va misollar bilan isbotlaydi. U global

institutlarning siyosatini tanqid qiladi: JST, XVF, uning fikricha, globallashuv va uning mafkurasi (erkin savdo, xomashyodan erkin foydalanish, global patent huquqi, dunyo sifatida „qog‘oz“ dollar va evrodan foydalanish valyutalar, xalqaro institutlarning ichki siyosatga aralashuvi va boshqalar; bir qancha rivojlangan mamlakatlar manfaatlarini ko‘zlab, sayyoramizning aksariyat mamlakatlari zarariga ishlaydi. Globallashuv ekologik muammolarga ham ijobiy, ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shunday qilib, globallashuv tanqidchilari xalqaro mehnat taqsimotining rivojlanishi bilan ko‘pchilik xavfli ishlab chiqarishlar ekologik muammolarni hal qilishga qodir bo‘lmagan kam rivojlangan mamlakatlarga o‘tayotganini ta’kidlamogda. Bu nafaqat ushbu alohida shtatlarda, balki butun dunyoda ekologik vaziyatning sezilarli darajada yomonlashishiga olib keladi. Bundan tashqari, globallashuv tufayli chiqindilarni birinchi dunyo mamlakatlaridan rivojlanayotgan mamlakatlarga o‘z hududlarida yo‘q qilish uchun tashish kabi amaliyot mavjud. Biroq, bu mamlakatlarda texnologiyalarning nomukammalligi tufayli qayta ishlash ancha yomon.

Savdo va kapital oqimlarini erkinlashtirish bilan tavsiflangan globallashuv xalqaro raqobatni kuchaytirayotganiga ham e‘tibor qaratiladi. Raqobatda g‘alaba qozonish uchun biznes vakillari o‘z shtatlaridan mehnat qonunlarini soddalashtirishni talab qila boshlaydilar, ular o‘ta qattiq mehnat qonunlari globallashuv talablariga javob bermaydi, bu esa moslashuvchan mehnat bozorini talab qiladi. Natijada "pastki sari poyga"ga, ya‘ni rivojlangan mamlakatlarda ishchilar huquqlarining kamroq himoyalashishiga olib keladi. Rivojlangan mamlakatlarda ilgari kafolatlangan mehnat munosabatlarini xavfli va himoyalashmagan munosabatlarga aylantirish tendensiyasi mavjud bo‘lib, ular shartnomaviy ish, cheklangan muddatga mehnat shartnomasi, ijtimoiy kafolatlarsiz yoki umuman ijtimoiy kafolatlarsiz to‘liqsiz ish kuni kabi bandlik turlarini o‘z ichiga

oladi. Shu munosabat bilan ular prekariat haqida gapiradilar. Ba'zi rus sotsiologlari global raqobat va postindustrial jamiyatga o'tish natijasida rivojlangan mamlakatlarda ishsizlik yaqin o'n yilliklarda mehnatga layoqatli aholining 40 % dan 70 % gacha bo'ladi, deb hisoblaydilar. Masalan, Rossiyada, Rosstat ma'lumotlariga ko'ra, iqtisodiy faol aholining qariyb 20 foizi allaqachon "soyadagi bandlik" da, mehnatga layoqatli aholining 40 foizdan ortig'i rasmiy ish bilan ta'minlanmagan.

Ba'zi sotsiologlarning ta'kidlashicha, globallashuv tug'ilish darajasining pasayishiga yordam beradi. Boshqalar esa globallashuvdan AQSh tomonidan o'zining geosiyosiy raqiblarini zaiflashtirish yoki yo'q qilish vositasi sifatida foydalanilmoqda, deb ta'kidlaydi. Boshqalar shuni ko'rsatadiki, globallashuv spekulativ iqtisodiyotning o'sishiga, tovarlarni ishlab chiqarish va sotishni monopollashtirishga va boylikni kichik guruh („dunyoning hukmron sinfi“) foydasiga qayta taqsimlashga yordam beradi.

Globallashuv tarafdorlari barcha zamonaviy jarayonlar va ular bilan bog'liq salbiy hodisalar tabiiy va ularni nazorat qilib bo'lmaydi, deb ta'kidlaydilar. Globallashuv tanqidchilari, aksincha, yirik davlatlar ikkinchisining salbiy ta'sirini sezilarli darajada kamaytirishga qodir ekaniga aminlar. Ularning fikriga ko'ra, bunga barcha sohalarda oqilona proteksionistik siyosat olib borish orqali erishish mumkin: tashqi savdo sohasida, kapital harakati, immigratsiya, shuningdek, jahon valyuta tizimini isloh qilish orqali. Zamonaviy jahon iqtisodiyotiga alternativa, ularning fikricha, 10-20 ta milliy yoki mintaqaviy iqtisodiyotni („erkin savdo zonalar“) shakllantirish bo'lishi mumkin, ular global iqtisodiyotning salbiy ta'siridan proteksionizm va oltin bilan himoyalaniishi kerak.

Ba'zi tadqiqotchilar (D.Stiglitz, N. Xomskiy) transmilliy korporatsiyalar tomonidan dunyoga tatbiq etilgan neoliberal versiyasi bilan globallashuvni ko'p

qirrali va ob'ektiv jarayon sifatida aniqlamaslikka chaqiradi va maksimal foyda olishga va rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o'rtasidagi farqni kengaytirishga qaratilgan va globallashuvning boshqa kontseptsiyasini taklif qiladi. Jahon Ijtimoiy Forumi (umuman globallashuvga qarshi kurashayotgan antiglobalistlardan farqli o'laroq) xalqaro kapitalning kuchini kamaytirishga va dunyoda katta ijtimoiy adolatga erishishga qaratilgan (alterglobalizm).

Darhaqiqat, globallashuv jarayoni hozirda hayotimizga tobora tez va chuqur kirib kelmoqda. Globallashuv jarayonidan ikki xil maqsadda – ezgulik va yovuzlik yo'lida foydalanish mumkin. Ezgulik yo'lidagi harakatlar davlatni va jamiyatni rivojlantirishga xizmat qiladigan bo'lsa, yovuzlikni maqsad qilgan taraqqiyot mahsuli esa buning tamomila aksidir. Globallashuv jarayonida tahdidlar masalasiga to'xtaladigan bo'lsak, u barcha sohalarda bo'lgani kabi ma'naviyatga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda. Globallashuv hamda milliy madaniyat, ya'ni qadriyatlar, urf-odat va an'analar majmuyi jamiyatda o'zaro murakkab, shuningdek o'zaro bog'liq jarayonlarni tashkil etadi. Shuningdek, xalqlarning madaniyatiga kuchli ta'sir etuvchi hodisa sifatida o'rganiladi. U dunyoda iqtisodiy integratsiyaning ijobiy omili va milliy iqtisodiyotning natijali o'zgarishga ko'makchi sifatida qabul qilingan. Globallashuv natijasida turli madaniyatlar va xalqlar bir-biriga yaqinlashib boradi. Bu o'z navbatida yangi g'oyalar, texnologiyalar va bilimlarning ommaviy ravishda tarqalishiga sabab bo'lmoqda. Internet va boshqa kommunikatsiya vositalari orqali dunyo bo'ylab ma'lumot almashinuvi soddalashgan. Yangi global iqtisodiy tizim va madaniy muhitda bir-birini tushunish va muloqot qilish imkoniyatlari oshmoqda. Biroq, globallashuv jarayonida ba'zi milliy madaniyatlar o'ziga xosligini yo'qotish xavfiga duch kelmoqda, chunki global madaniyatning ommaviy turlari ko'pincha kichik va an'anaviy madaniyatlarni so'nishiga olib keladi.

Milliy madaniyatning o'rni. Milliy madaniyatlar jamiyatning o'ziga xosligini, tarixini, an'analarini va qadriyatlarini saqlab qolishga yordam beradi. Har bir millat o'zining madaniy merosi orqali o'zligini anglashadi va kelajak avlodlarga o'z tarixi, urf-odatlari va adabiyotini yetkazadi. Milliy madaniyatlar globallashuv jarayonida ham o'zining noyobligini saqlab qolishi mumkin, masalan, turli milliy festival va marosimlar orqali. Boshqa tomondan, milliy madaniyatning o'ziga xosligini saqlash, global madaniyat bilan hamohanglikni topishning nozik masalasidir.

Milli madaniyat haqida gapirganda globallashuv va milliy madaniyatning sinergiyasi borasida gapirish ham joizdir. Globallashuvning ta'siri ostida milliy madaniyatlar yangi shakllarini topishi mumkin. Misol uchun, global muzika, moda, kino sanoati va internet platformalarida milliy madaniyatlarning o'ziga xos xususiyatlari aralashib, yangi madaniy shakllar, turli madaniy o'zgarishlar vujudga keladi. Bunday o'zgarishlar jahon madaniyatining boyishiga yordam beradi, lekin bu jarayon har bir millatning madaniy merosini saqlab qolish zaruratini ham taqozo etadi. **Shuningdek, jamiyatdagi o'rni esa** Globallashuv va milliy madaniyat o'rtasidagi muvozanat jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Globallashuv jamiyatni dunyoqarashni kengaytirishga, yangi imkoniyatlarga va inqilobiy o'zgarishlarga olib keladi. Shu bilan birga, milliy madaniyatni saqlash jamiyatni o'zining an'anaviy qadriyatlariga hurmat bilan qarashga undaydi. O'z madaniyati bilan faxrlanib yashash, o'z tarixini va urf-odatlarini bilish, jamiyatda etnik va madaniy xilma-xillikni qadrlash — bu barcha milliy madaniyatning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlaydi. Shu sababli, globallashuv va milliy madaniyat o'rtasida o'zaro hurmat va tushunish asosida muvozanatli jamiyatni yaratish juda muhimdir. Bu jarayonlar bir-birini to'ldirgan holda, jamiyatning rivojlanishiga va birligi uchun ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Globallashuvning ijobiy jihatlari

- Globallashuv turli madaniyatlarning bir-biriga yaqinlashishiga yordam beradi. Bu xalqning yangi g'oyalar, san'at shakllari, an'analar va urf-odatlar bilan tanishishiga imkon yaratadi.

Misol uchun, musiqaning, san'atning va kino sanoatining global tarqalishi odamlar uchun yangi madaniy imkoniyatlarni ochadi.

- Global bozorlar orqali xalq yangi iqtisodiy imkoniyatlarga ega bo'lishi mumkin. Yangi ish o'rinlari, biznes imkoniyatlari va innovatsiyalar xalq uchun farovonlikni oshirishi mumkin.

- Globallashuv xalq uchun ta'lim olishda yangi imkoniyatlar yaratadi. Dunyo bo'ylab bilim va ilm-fan sohasidagi yangiliklar va tadqiqotlar ularga kengaygan imkoniyatlarni taqdim etadi. Xalq xalqaro miqyosda ta'lim olish va ilmiy ishlarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu bilan birgalikda, milliy madaniyatning ijobiy jihatlari to'xtaladigan bo'lsak:

- Milliy madaniyat xalqning tarixini, an'analarini va qadriyatlarini saqlashga yordam beradi. Bu o'zligini anglash va o'z madaniyatiga hurmat bilan qarashni ta'minlaydi, bu esa xalqning o'zaro birdamligini mustahkamlaydi.

- Milliy madaniyat, odatda, ijtimoiy qadriyatlar va urf-odatlar orqali ijtimoiy barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Bu ijtimoiy aloqalarni mustahkamlash, xalq o'rtasida uyg'unlik va hamjihatlikni oshiradi.

- O'z milliy madaniyatini saqlash xalqning o'zini hurmat qilishi va o'zining noyobligini anglashiga yordam beradi. Bu ham milliy g'ururni oshiradi.

Ammo har bir unurning ijobiy Tomoni bo'lganidek salbiy tomonlari ham mavjud. Xususan, globallashuvning salbiy jihatlari:

- Globallashuv orqali turli madaniyatlar bir-biriga yaqinlashganda, ba'zi kichik va an'anaviy madaniyatlar o'ziga xosligini yo'qotishi mumkin. Masalan, global brendlar va ommaviy madaniyat (kino, musiqa va moda) kichik madaniyatlarni "yutib" yuborishi va ularning o'ziga xosligini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

- Globallashuvning salbiy jihatlari orasida iqtisodiy farqning kattalashishi ham mavjud. Ba'zi xalqlar globallashuvdan foyda ko'rishsa, boshqalari ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan ortda qolishi mumkin. Bu esa ijtimoiy notenglikni oshiradi va tartibsizliklarga olib kelishi mumkin.

- Yangi global madaniyatlarning keng tarqalishi ba'zida odamlarni o'z milliy madaniyati va qadriyatlaridan uzoqlashtirishi mumkin. Odamlar global madaniyatning ta'siri ostida o'ziga xosligini unutib qo'yishlari mumkin.

Milliy madaniyatning salbiy jihatlari:

- Ba'zida milliy madaniyat an'anaviy qadriyatlar va urf-odatlariga bog'lanib, zamon bilan moslashishga qiynaladi. Bu, ayniqsa, yangi texnologiyalar va global rivojlanishlar davrida xalqni orqaga tortishi mumkin.

- Agar milliy madaniyat haddan tashqari konservativ bo'lsa, xalq global jarayonlarga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu xalqning rivojlanishiga to'sqinlik qilishi va jahon bilan integratsiya qilishni qiyinlashtirishi mumkin.

- Madaniyat ba'zida yangiliklarga qarshi bo'lishi mumkin, bu esa jamiyatda stagnatsiyaga olib keladi. Odamlar yangi g'oyalar va ixtirolarni qabul qilishda sekinlashishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, globallashuv va milliy madaniyatning xalq uchun ijobiy va salbiy jihatlari bir-biriga bog'liq bo'lib, ularning o'zaro muvozanatli rivojlanishi jamiyatning barqarorligini ta'minlaydi. Globallashuv xalqni yangi

imkoniyatlar bilan ta'minlasa, milliy madaniyat uning o'ziga xosligini saqlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq, har ikkala jarayonning salbiy jihatlari ham mavjud bo'lib, bu salbiy ta'sirlarni bartaraf etish uchun global va milliy madaniyatlar o'rtasida doimiy muvozanatni saqlash zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. M.S.Xajiyeva. F.F.Xatamov. F.B.Matyaqubova Globallashuv asoslari. O'quv qo'llanma. Samarqand: – "SamDCHTI" nashriyoti, 2023. – 160 bet.
2. Botir VALIYEV, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, "Xalqaro munosabatlar va ijtimoiy fanlar" kafedrasida dotsenti. Globallashuv sharoitida "ommaviy madaniyat"ning dunyo xalqlari hayotiga ta'sir etishi // https://iaau.uz/oz/news/2182?utm_source=chatgpt.com
3. Behzod Mamadiyev, "Ma'rifat" gazetasidan. Zamonaviy dunyoda ma'naviyat yoxud globallashuv insonni tanazzulga boshlaydimi? 2013//https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/oila-va-jamiyat/zamonaviy-dunyoda-ma-naviyat-yoxud-globallashuv-insonni-tanazzulga-boshlaydimi?utm_source=chatgpt.com
4. Artiqova A. "OMMAVIY MADANIYAT" NING SALBIY TA'SIRI VA UNING OLDINI OLISH YO'LLARI. B-49-53. 2022.
5. Арисланбаева З. Е. "Национальная культура в эпоху глобализации". С-442-445. 2024
6. Abercrombie N, Hill S and Turner B.S. The Dominant Ideology Thesis. London: George Allen & Unwin. 1980